

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Анотація: у статті досліджується сутність соціально-психологічного тренінгу та можливість його застосування у формуванні готовності майбутніх учителів до професійного спілкування з молодшими школярами на уроках музики.

Annotation: in the article essence of the socially psychological training is probed that possibility of his application in forming of readiness of future teachers to the professional dialogue with junior schoolboys on the lessons of music.

Ключові слова: соціально-психологічний тренінг, професійне спілкування, особистісно зорієнтований підхід, психофізіологічні особливості, уроки музики в початкових класах.

Мета: дослідити сутність соціально-психологічного тренінгу; визначити можливості використання зазначеного тренінгу у формуванні професійного спілкування майбутніх учителів з молодшими школярами на уроках музики; окреслити перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямі.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів у вищих педагогічних навчальних закладах України IV рівня акредитації.

В умовах кардинальних соціально-економічних, політичних та суспільних змін значно підвищуються вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей. Про це наголошується в низці нормативно-правових державних документів (Державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Державній програмі “Вчитель” тощо).

У пошуку оптимальних форм фахової підготовки майбутніх учителів дедалі більше уваги науковці приділяють *активним методам у навчанні*, що дають змогу більш ефективно підготувати майбутнього вчителя до професійного спілкування як важливого компонента готовності до педагогічної діяльності. Поміж активними методами навчання привертають увагу можливості використання соціально-психологічного тренінгу. Адже поєднання навчальної та ігрової діяльності в умовах тренінгу сприяє

підготовці професіоналів високого класу, котрі володіють широким спектром професійних умінь, навичок та професійно важливих якостей.

Методологічною основою даних досліджень є праці таких учених, як В. Грехнев, М. Дяченко, І. Зимня, В. Кан-Калик, Л. Кандилович, Г. Балл, Ж. Вірна, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, М. Савчин, В. Семиченко, В. Сластьонін та інших (дослідження проблеми спілкування), а також Л. Петровської, Н. Кузьміної, Г. Кирилова, О. Ситнікова, Г. Келлі, С. Петрушина, Т. Яценко, О. Прутченкова, С. Борисенко, С. Мельник, І. Вачкова (теоретичне обґрунтування соціально-психологічного тренінгу як цілісної системи, методика активного соціально-психологічного навчання).

Соціально-психологічний тренінг – це активна соціально-психологічна підготовка до спілкування, що передбачає “самостійне вироблення ефективних навичок спілкування” [1, 297], а не засвоєння готових знань та прийомів. У широкому сенсі під тренінгом розуміють своєрідні форми навчання знанням та окремим навичкам, умінням у сфері спілкування, а також форми відповідної їх корекції (П. Образцов).

Відомий спеціаліст у галузі нейролінгвістичного програмування та акмеології О. Ситніков дає таке визначення тренінгу: “Тренінги є синтетичною антропотехнікою, що поєднує в собі навчальну та ігрову діяльність, яка проходить в умовах різних ігрових ситуацій...” [2, 144]. При цьому антропотехніка – така складова акмеологічної практики, направлена на перетворення “природно даних людині здібностей” (М. Мамардашвілі) і формування на їх основі культурного феномена професійної майстерності. О. Ситніков виділяє три основні антропотехніки: навчання, учіння та гра.

Згідно з класичним визначенням, *психологічний тренінг* – “...сукупність групових методів формування умінь та навичок самопізнання, спілкування і взаєморозуміння людей в групі” [3, 13].

Незважаючи на різноманіття конкретних вправ, прийомів та технік, які використовуються в тренінговій роботі, прийнято виділяти декілька основних базових методів тренінгу. До них традиційно відносять дискусійні та ігрові методи [4; 5; 6], сенситивний тренінг [2; 3].

Дискусійні методи (групова дискусія, аналіз випадків з практики) – це спільне обговорення певного суперечливого питання, що дозволяє пояснити (можливо, змінити) погляди, позиції та установки учасників групи в процесі безпосереднього спілкування [6].

Класифікують форми групової дискусії, які використовуються в тренінгу, по-різному. Наприклад, можна говорити про *структуровані дискусії*, у яких задається тема для обговорення, а іноді й чітко регламентується порядок проведення дискусії, та *неструктуризовані дискусії*, у яких теми вибираються самими учасниками, час дискусії формально не обмежується [6].

Ефективність використання групових дискусій у формуванні професійного спілкування майбутніх учителів на уроках музики забезпечується тим, що вони дають можливість учасникам групи:

виявити власну позицію і уточнити взаємні позиції;

різноманітність підходів і точок зору щодо поставлених питань і проблем;

забезпечують всебічне бачення предмета дискусії.

Використання дискусійних методів дозволяє вирішити наступні завдання:

- навчання учасників аналізу реальних ситуацій;
- навчання умінням слухати і взаємодіяти з іншими учасниками;
- навчання навичкам формулювання проблеми (навички відрізняти другорядне від головного);
- дають можливість бачити багатозначність вирішуваної проблеми;
- розвивають уміння долати страх перед невідомістю, недовіру до себе тощо [7, 33].

Не менш важливими в тренінгу є *ігрові методи* (дидактичні, творчі, рольові ігри). Значимим структурним елементом у грі є *моделювання*, тобто заміна безпосереднього експериментування створенням і маніпулюванням об'єктами, які використовуються замість реального об'єкта. Даний елемент притаманний виключно іграм дорослих.

Переваги ігрових методів у формуванні професійного спілкування майбутніх учителів з молодшими школярами на уроках музики полягають у тому, що вони допомагають учасникам виразити свої почуття, обговорювати особисті питання та проблеми; змінюють установки; вчать контролювати почуття та емоції; ліквідовують прогалини між навчанням та реальними життєвими ситуаціями; є ефективними і мотивувальними, оскільки передбачають дію [7, 38].

Сенситивний тренінг (тренування саморозуміння, міжособистісної чуттєвості, емпатії) ґрунтується на теоріях лідерства, мотивації, комунікації, групової динаміки та розвиває здатність розуміти інших людей [2].

Основні принципи досліджуваного нами соціально-психологічного тренінгу формування в майбутніх учителів професійного спілкування з молодшими школярами на уроках музики:

принцип активності. Активність учасників тренінгової групи значно відрізняється від активності людини, котра слухає лекцію або читає книгу. У тренінгу люди залучаються в такі спеціально розроблені процеси і процедури взаємодії, як парні та групові вправи, моделювання різних комунікативних і професійних ситуацій, спостереження і рефлексія групової взаємодії. Особливо ефективними для досягнення цілей тренінгу є ті ситуації і вправи, які дозволяють активно брати участь у них усім членам групи одночасно;

принцип дослідницької творчої позиції. Цей принцип значно відрізняє тренінгову форму навчання від інших і полягає у тому, що під час тренінгу учасники групи самостійно відкривають і створюють ідеї, закономірності, уже відомі в галузі, яка вивчається, а також, розвивають свої внутрішні ресурси та можливості.

Виходячи з цього принципу, роль ведучого полягає у тому, щоб розробити такі вправи, організувати такі навчальні ситуації, які давали б членам групи можливість самим усвідомлювати власні особливості, перевіряти запропоновані принципи та постулати на практиці й тренувати нові способи мислення та поведінки;

принцип об'єктивації (усвідомлення) поведінки. У процесі участі в тренінгу поведінка людей переводиться з імпульсивної та слабо усвідомлюваної на об'єктивований рівень, що дозволяє їм більш усвідомлено впливати на власні емоційні реакції і поведінкові стереотипи. Універсальним засобом об'єктивації поведінки є зворотній зв'язок. Правильне визначення цілей та розуміння функцій зворотного зв'язку складає значну частину тренерської компетенції. Створення умов для ефективного зворотного зв'язку в групі, підбір найбільш адекватних його форм – важливий елемент тренерської роботи;

принцип партнерства у спілкуванні. Вказує на необхідність перегляду звичних рольових позицій учителя й учня. Переходячи на партнерські позиції, тренер (викладач, учитель) бере на себе відповідальність урахувати в процесі своєї роботи інтереси, цілі і переживання всіх членів групи. З однієї сторони, принцип декларує рівноправність поглядів, можливість кожного стати учасником процесу споглядання спільного

знання, а з іншої – досить чітко розподіляти відповідальність за результати навчання між собою та групою. Втілення даного принципу дозволяє створити в групі атмосферу довіри, відкритості та творчості.

Основна мета застосування елементів соціально-психологічного тренінгу в формуванні професійного спілкування майбутніх учителів з молодшими школярами на уроках музики – удосконалити вміння і навички професійного спілкування на основі особистісно зорієнтованого підходу з урахуванням психофізіологічних особливостей.

Відповідно до поставленої мети зазначимо основні завдання використання елементів тренінгу:

- Допомогти майбутнім учителям усвідомити власні психофізіологічні особливості
- Навчити майбутніх педагогів методам діагностики психофізіологічних особливостей молодших школярів
- Виявити спільно з майбутніми вчителями і продемонструвати можливості врахування в професійному спілкуванні психофізіологічних особливостей
- Розвинути вміння і навички майбутніх учителів конструювання різних моделей побудови уроку музики та корекції власного професійного спілкування.

Підкреслюючи ефективність застосування елементів соціально-психологічного тренінгу, важливо зазначити, що його реалізація потребує ретельної підготовки, доцільною є й кваліфікація ведучого. Не дивлячись на це, дана форма роботи з майбутніми педагогами, як зазначає П. Образцов, є досить результативною.

Отже, використання елементів соціально-психологічного тренінгу у формуванні професійного спілкування майбутніх учителів з молодшими школярами на уроках музики сприяє не лише формуванню та корекції умінь і навичок спілкування, але й особистісному розвитку учасників тренінгової групи.

Подальші наукові розробки сприятимуть вирішенню таких завдань:

Експериментальна перевірка ефективності застосування елементів соціально-психологічного тренінгу у формуванні професійного спілкування майбутніх учителів.

Розроблення методичних рекомендацій щодо вдосконалення готовності майбутніх учителів до професійного спілкування з молодшими школярами на уроках музики.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Психотерапевтическая энциклопедия / Под. ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб.: Питерком, 1999. – 752 с.
2. С и т н и к о в А. П. Акмеологический тренинг: Теория. Методика. Психотехнологии. – М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. – 428 с.
3. Т. В. З а й ц е в а. Теория психологического тренинга. – Спб.: Речь; М.: Смысл, 2002. – 64 с.
4. П е т р о в с к а я Л. Л. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд. МГУ, 1989. – 216 с.
5. Р а м е н д и к Д. М. Тренинг личностного роста: Учебное пособие. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2007. – 176 с.
6. В а ч к о в И. В. Основы технологии группового тренинга. Учебное пособие. – М.: Ось-89, 1999. – 176 с.
7. С. Н. М е л ь н и к. Теоретические и методические основы социально-психологического тренинга. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 73 с.